

Marija Novak, Tragovi hrvatske mitologije,
Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb,
2007., 364 str. (Biblioteka Nova etnografija)

Stari običaji i vjerovanja najduže su se sačuvali u folkloru manjih naselja, koja su nešto kasnije ili sporije zahvaćena velikim društvenim, demografskim i industrijalizacijskim promjenama. Ostaci mitske, poganske prošlosti žive i danas, iako su najčešće prikriveni slojevima kršćanskih elemenata. Upravo postojanost i "žilavost" određenih vjerovanja i običaja svjedoče o *svetosti* koja je, citirat ćemo Eliadea, sastavni dio ljudske svijesti, a ne puki prežetak drevne prošlosti.

Marija Novak se uputila u potragu za novom interpretacijom simbola koji se ponavljaju i opiru zaboravu u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. *Tragovi hrvatske mitologije* rezultat su autoričina mnogogodišnjega terenskog istraživanja, bilježenja običaja, vjerovanja i usmenih predaja prije svega njezina kraja, Međimurja, no ona ih uspoređuje sa sličnim pojavnostima u drugim krajevima Hrvatske, ali i u nekih drugih slavenskih naroda.

Polazeći od toga da su običaji trajniji i "tvrdokorniji" od vjerovanja, Marija Novak u istraživanju prikupljenih zapisa i kazivanja o običajima nastoji pronaći tragove zaboravljenih ili izmijenjenih vjerskih, mitoloških predodžbi.

U doba kristijanizacije imena poganskih, pretkršćanskih bogova zamjenjuju se kršćanskim svecima ili pojmovima i imenima koji ih "prikrivaju" i pritom prvi nestaju vrhovni bogovi. Iako je poznato da je vrhovno božanstvo slavenskoga panteona bog Perun, tj. Gromovnik na praslavenskoj razini, ime njegove družice je izgubljeno. Hrvatski znanstvenici koji su se bavili južnoslavenskom mitologijom, ovisno o tome koji su tekst uzeli kao ishodišni – Hemoldovu *Chronica Slavorum* (Nodilo) ili *Kijevski ljetopis* (Katičić i Belaj), određuju polapsku boginju Živu, odn. rusku boginju Mokoš kao vrhovnu slavensku boginju.

Autorica Marija Novak se bavi rekonstrukcijom teonima i atributa južnoslavenske/prahrvatske boginje, Perunove žene. Njezin teonim ostaje nejasan, no autorica upozorava na mogućnost iščitavanja boginjina imena iz podravske riječi *dundača/dondača*, koja označava dugu te toponima *Dundo* (otok Rab), a koji označava šumu u kojoj raste hrast. Iz mitologije slavenskoga poganstva poznato nam je da Perun vlada svime što je *gore*, njemu pripadaju gora, nebo, kamen i žrvanj, a sve je to na krošnji hrasta/duba. Vozi se na bojnim kolima ili jaše i svojega protivnika Velesa gađa gromom, strijelom, kamenom, dakle on udara, tj. *donče*. Iz sličnosti toga glagola autorica zaključuje da i *dunda* (duga) udara, tj. grmi te da je poistovjećena sa strijelom, što je pak navodi na pretpostavku da je *dundača* naziv za Perunovu pomoćnicu, koja bi mu mogla biti i ženom. Pažljivim čitanjem prikupljene građe autorica pronalazi tragove kulta boginje u običajima vezanima uz *Pisanu* (*Šarenu*, *Matkanu*) *nedjelju*, u katoličkom kalendaru poznatu kao Bijela nedjelja (prva nedjelja nakon Uskrsa). Taj je dan bio posvećen boginji Perunovoj ženi, a njezini su simboli *pisanica* (*šarenica*) i vrpce duginih boja (*pantleki*) kojima se urešavalo mnogo što: od svadbenih vijenaca do obrednih svita-pogača. Marija Novak pronalazi ostatke njezina štovanja i u nekim svadbenim običajima, u omišaljskoj proslavi Velike Gospe te u duhovskom ophodu ljelja. Prema nalazima i zaključcima Marije Novak čini se da je Perunova žena kao vrhovna slavenska boginja kristijanizacijom preslojena upravo kultom Majke Božje, za što autorica pronalazi dokaze i u prostornom smještaju

štovanja (uzvisine, izvori vode i dr.). Božanski par imao je i djecu. Prema narodnome vjerovanju "De vudri strela, tam rastu ljeljuje/ljelije!", autorica zaključuje da bi se to moglo odnositi na rađanje Perunove kćeri – Ljelje ili Perunike jer je svijet služio kao personifikacija boginje. Pomnim proučavanjem usmenih kazivanja, pučkih pjesama i običaja autorica pronalazi kristijanizirane matrice poganstva i u imenima djece božanskoga para: Ljeljo i Ljelja postali su Jura i Mara, a tragove njihove svete svadbe Marija Novak vidi u zapisima svadbenih običaja, raznolikim šetanim kolima, duhovskom ophodu i dr.

Tragovi hrvatske mitologije opsežno su istraživanje hrvatske folklorne tradicije, odnosno njezine kulturne pozadine. Marija Novak zahvatila je u svojem istraživanju razne aspekte tradicijske kulture, od plesa, predaja, vjerovanja i običaja do pjesama i poslovice. Znatan dio građe prikupila je sama na terenskim istraživanjima od kazivača s kojima je vodila intervjue i bilježila sve što može imati veze s pretkršćanskim obredima i vjerovanjima. Cjelovita rekonstrukcija mitologije (mitskoga svijeta) starih Slavena, odnosno Hrvata, nije moguća pa je tako knjiga Marije Novak u svojem temelju fragmentarna, no to joj se ne može spočitnuti kao nedostatak. Njezina je temeljna vrijednost u zanimljivim, iako ponegdje prilično smjelim, interpretacijama elemenata hrvatske tradicijske kulture te u bogatstvu prikazanoga folklornog materijala koji će zasigurno poslužiti i kao temelj za daljnja istraživanja hrvatskoga poganskog svjetonazora.

Nataša POLGAR

Zmago Šmitek, Mitološko izročilo Slovencev, Svetinje preteklosti, Študentska založba, Ljubljana 2004., 430 str.

Najnovijom knjigom *Mitološko izročilo Slovencev: Svetinje preteklosti (Mitska tradicija Slovenaca: Svetinje prošlosti)*, u kojoj na proučavanje mita primjenjuje semiološko-strukturalističku metodu, Zmago Šmitek nastoji monografski usustaviti podatke o tome što je slovenskoj mitološkoj tradiciji zajedničko a što posebno u odnosu na druge tradicije u europskom i euroazijskom okviru.

Pritom, upućujući na mitove o početku i kraju svijeta, knjigu o mitskim predodžbama slovenske tradicije uokviruje poglavljima o kozmogonijskim i eshatologijskim mitovima, te tako prvo poglavlje "Postanak svijeta" propituje kozmogonijsku predaju koju je 1855. Janez Trdina zapisao "na terenu" u Šiški, a za kojega se inače pretpostavlja da je iskrivio ili čak falsificirao podatke. Međutim, Zmago Šmitek utvrđuje kako su pojedini motivi iz navedene kozmogonijske predaje/mita, prema čijem obrascu u početku nije bilo ničega osim Boga, Sunca i mora, dokumentirani i u drugim indoeuropskim mitologijama i nije moguće da ih je Trdina poznao, a neke su kao varijante potvrđene u nekim slovenskim krajevima. Riječ je, naime, o kozmogonijskoj predaji o postanku svijeta koja se uklapa u obrazac predaja o postanku svijeta Božjim posredovanjem; dakle, prema navedenoj predaji svijet je nastao od zrna pijeska koje je Bogu ostalo pod noktom kad je izronio iz mora. Među ostalim, Trdina je u Mengšu zapisao tumačenje o stvaranju svijeta iz Božjega pogleda i o nastanku čovjeka iz Božjega znoja, a zapis